

13. Mueller, J., Maercker, A. Disclosure und wahrgenommene gesellschaftliche Wertschaetzung als Praediktoren von PTB bei Kriminalitaetsopfern. Zeitschrift fuer Klinische Psychologie und Psychotherapie, 35 (1), 49-58.

14. Bisson, J.I., Jenkins, P.L., Alexandr, J. & Bannister, C. (1997). Randomized controlled trial of psychological debriefing for victims of acute burn trauma. British Journal of Psychiatry, 171, 78-81.

15. Carlier, I. V. E., Voerman, A. E., & Gersons, B. P. R. (2000). The influence of occupational debriefing on post-traumatic stress symptomatology in traumatized police officers. British Journal of Medical Psychology, 73 (1), 87-98.

16. Regehr, C., & Hill, J. (2000). Evaluating the efficacy of crisis debriefing groups. Social Work with Groups, 23 (3), 69-79.

17. Conlon, L., Fahy, T.J. & Conroy, R. (1999). PTSD in ambulant RTA victims: A randomized controlled trial of debriefing. Journal of Psychosomatic Research, 46, 37-44.

18. Raphael, B. & Dobson, M. (2001). Acute posttraumatic interventions. In J. P. Wilson (Ed.), Treating psychological trauma and PTSD (pp. 139-158). New York, NY, US: Guilford Press.

УДК 159.9

Кучеренко Н.С., аспірант кафедри психології, філософії і освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІШНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ

У статті наведено аналіз різних підходів до психологічного забезпечення професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України, розкриваються їх основні методологічні положення та принципи.

Ключові слова: психологічне забезпечення, професійна діяльність, діяльність в особливих умовах.

В статті приведено аналіз різних підходів до психологічного забезпечення професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України, розкриваються їх основні методологічні положення та принципи.

Ключевые слова: психологическое обеспечение, профессиональная деятельность, деятельность в особых условиях.

Постановка проблеми. Нові умови діяльності, які швидко змінюються, сучасні знаряддя та засоби праці, зміни в суспільстві вимагають підготовки такого офіцера внутрішніх військ, що може включатися у

службово-бойову діяльність без додаткової професійної підготовки, зі скороченим періодом адаптації, здатного якісно і продуктивно виконувати професійні функції протягом багатьох років.

У процесі освоєння професії і особливо виконанні професійної діяльності відбуваються структурні зміни і в особистості офіцера, і в структурі самої діяльності, що приводить до зміни характеру і змісту професії. Соціально-економічні умови, соціально-професійні групи і активність самої особистості мають величезне значення в професійному становленні і визначаються системою стійко домінуючих потреб, мотивів, інтересів, орієнтації тощо. Рушійними силами розвитку фахівця є протиріччя між вимогами професійної праці і індивідуальним, умінням, досвідом і здатностями. Основою же професійного становлення вважається взаємодія особистості і професії.

Різноманітні підходи до психологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх офіцерів внутрішніх військ обумовлені складністю психологічної структури діяльності і різноманітними теоретичними підходами дослідників. Проведені численні дослідження показали, що психологічна підготовка до діяльності в особливих умовах виражає сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових сторін психіки людини в їх співвідношенні з зовнішніми умовами та вирішуваними завданнями.

Для успішної підготовки військовослужбовця потрібен психологічний аналіз професійної діяльності, її структури і функцій у співвідношенні з мотиваційною сферою особистості. При цьому особлива увага звертається на те, що структуру необхідно розглядати в зіставленні з тим, яку діяльність буде здійснювати людина - виконавчу або творчу. Системно - діяльнісний підхід до вивчення індивідуальності визначає те, що аналіз професійної діяльності офіцера внутрішніх військ складається з виділення дій і операцій, що входять до її структури, виявлення динаміки діяльності, визначення засобів контролю діяльності, певної мотивації. Об'єктом аналізу є індивідуальні стилі діяльності, що віддзеркалюються в різноманітній організації і послідовності виконання дій і операцій. Визначення підходів до психологічного забезпечення військовослужбовця до виконання професійних дій базується на уявленнях про властивості, якості, риси його особистості, сукупності індивідуальних особливостей, які зумовлюють його стиль діяльності. Висновок наскільки якісно проведено психологічне забезпечення курсантів до професійної діяльності засновано на оцінці їх професійно важливих властивостей, що виявляються при зіставленні показників властивостей із показниками критеріїв, що визначають успішність професійної діяльності. Це дозволяє обґрунтовано вибрати оптимальні підходи до психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності курсантів в особливих умовах.

Актуальність досліджуваної проблеми зростає в зв'язку з новим

характером взаємовідносин військових підрозділів і професійних навчальних закладів, що потребує підготовки такого офіцера, який буде включатися у професійну діяльність без додаткового професійного навчання, із скороченим періодом адаптації. Тому виникає необхідність в застосуванні нових підходів до психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів внутрішніх військ, яке направлене на виявлення таких критеріїв підготовки курсантів і засобів їх визначення, що дали б можливість зробити науково обгрунтований висновок про готовність майбутнього офіцера до професійної діяльності в особливих умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виконання професійних функцій офіцерами внутрішніх військ характеризується різкою зміною функціонального стану, екстремальністю діяльності, що може бути зумовлено не тільки дією зовнішніх факторів але і змістовними характеристиками. Тому психологічне забезпечення успішності службово – бойової діяльності військовослужбовців внутрішніх військ має велике прикладне значення. Широке осмислення ця проблема отримала в роботах В.С. Афанасенка, О.В. Іванової, В.В. Конопльова, І.І. Ліпатова, О.О.Назарова, В.М. Невмержицького, В.П. Садкового, О.В. Тімченка, Л.Ф. Шестопалової, В.Є. Христенко та інших.

Психологічне забезпечення професійної діяльності спеціалістів це складне завдання вирішенням якого займалися багато провідних фахівців. Так питання професійного самовизначення розглядалися у працях Н.В. Кузьміної, В.А.Семиченко, К.К. Платонова, А.П. Сейтишева та ін. Психологічною основа професійної компетентності вивчалися С.П. Бочаровою, М.І. Дьяченком, Е.Ф. Зеєром, О.В. Землянською Л.А. Кандибовичем, В.О. Моляко, та ін. Дослідження професіоналізація особистості в цьому проводилися О.Г. Асмоловим, Є.О. Климовим, Б.Ф. Ломовим, О.М. Леонтьєвим, В.С. Мерліним, В.Д. Шадриковим і ін.

Метою даної статті є аналіз різних підходів до психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності офіцерів внутрішніх військ МВС України, розгляд основних методологічних положень, загальних принципів, та розробка комплексного підходу до психологічного забезпечення особливостей професійного становлення особистості майбутніх офіцерів технічного профілю внутрішніх військ МВС України тобто формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значимих і професійно важливих якостей, готовності до постійного професійного росту, пошуку оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей людини.

Виклад основного матеріалу. Розкриття проблеми психологічного забезпечення майбутнього офіцера технічного профілю внутрішніх військ до діяльності в особливих умовах потребує визначення того як

виникають і розвиваються професійні наміри, як вони реалізуються в діяльності, які чинники їх визначають. Дуже важливою є мотивація професійної діяльності військовослужбовця, яка спонукається декількома мотивами, що складають певну структуру. Виявлення особливостей мотиваційної сфери як у професійній діяльності, так і поза нею, дозволяє визначити, наскільки готови курсанти виконувати професійні функції в військових підрозділах, а також створювати ситуацію контрольованого розвитку особистості військовослужбовця.

Недостатня психологічна готовність офіцера виконувати певні спеціальні дії з технікою, оснасткою та різними механізмами, здійснювати керівництво підрозділами викликає в нього утруднення в виконанні професійних техніко-технологічних і організаційно-управлінських функцій в умовах реальної професійної діяльності. Такі психологічні критерії, як рівень розвитку професійно значущих якостей офіцера технічного профілю, психологічний комфорт є одними з основних у процесі його професійної адаптації. Результати адаптації залежать від рівня розвитку багатьох психологічних параметрів, котрі забезпечують готовність до виконуваних завдань, мотивації поведінки фахівця. Процес адаптації може бути прискорений за рахунок ознайомлення курсантів з можливими ситуаціями майбутніх дій, активізації суспільних мотивів поведінки, формування знань, умінь і навичок, яких спочатку бракує, високої активності пізнавальних процесів.

У психологічному забезпеченні успішності виконання майбутнім офіцером професійних функцій відіграє величезну роль урахування індивідуальних стилів професійної діяльності, що потребує застосування різноманітних критеріїв успішності діяльності, а відповідно і різноманітних методик їх визначення. При цьому необхідно враховувати динамічність критеріїв, пов'язану зі змінами в психофізіологічній і психологічній структурі діяльності як у процесі навчання, так і при набуванні професійного досвіду.

Психологічне супроводження курсантів в процесі навчання і офіцерів при виконанні службових обов'язків допомагає їм найбільш раціонально використовувати свої можливості, особистісні якості, уміння і навички при виконанні професійних функцій, вносити необхідні зміни у свою діяльність із метою підвищення її ефективності. Тому актуальним є аналіз готовності військовослужбовця до певної діяльності, визначення критеріїв, умов, які визначають тривалість і стійкість проявів, динаміку психологічної готовності особистості.

Результатом такого аналізу є створення професіограми відповідної діяльності. У ній відбивається психофізіологічна характеристика діяльності, описуються професійно важливі якості фахівця, дається характеристика організації і умов праці, опис самої діяльності, вимоги до загальної та

спеціальної підготовки, необхідної для здійснення даної діяльності. Це дозволяє розробити найбільш оптимальні підходи до психологічного забезпечення діяльності в особливих умовах майбутнього офіцера ВВ.

В сучасних умовах життєдіяльності виникає необхідність, щоб випускник вищого військового навчального закладу володів не тільки суто професійними вміннями й навичками роботи з спеціальною технікою, але і знаннями в галузі загальної та соціальної психології, тобто був спроможним справно організувати роботу з підлеглими в підрозділах, із кожним військовослужбовцем. Отже, готовність майбутнього офіцера до діяльності необхідно розглядати не тільки з позиції володіння ним відповідними спеціальними знаннями, вміннями і навичками, але і з урахуванням наявності знань, навичок і умінь для здійснення організаторської та управлінської діяльності, що потребує особливих підходів до психологічного забезпечення успішності їх професійної діяльності.

Ускладнення техніки і технологій діяльності пред'являє все більш високі вимоги до виконання військовослужбовцем професійних функцій. Одним із важливих показників готовності фахівця до професійної діяльності є рівень розвитку її мотиваційної сфери. При вивченні даного компонента необхідно виходити з того, що мотивація є сполучною ланкою між навчально-професійною та практично-професійною діяльністю. Вона впливає на вибір і успішність навчання професії, визначає особливості взаємодії особистості в професійному колективі.

У процесі освоєння діяльності структура мотивів змінюється, що обумовлює динаміку професійної спрямованості. Процес переходу навчально-професійної діяльності на рівень практичної професійної діяльності здійснюється найбільш оптимально тоді, коли усередині навчально-професійної діяльності будуть сформовані мотиви, адекватні реальній професійній діяльності.

Ускладнення професійної сфери пред'являє все більш високі вимоги до розумової діяльності особистості майбутніх офіцерів технічного профілю, тому процес професійної підготовки повинен включати розвиток їхніх інтелектуальних можливостей, формування технічного і технологічного мислення як складової їх готовності до професійної діяльності. Необхідно навчити курсантів застосовувати отримані знання та вміння при вирішенні технічних і технологічних завдань, що виникають у реальній професійній діяльності, тому що в ході їх розв'язання формуються необхідні якості технічного і технологічного мислення. Процес застосування знань – це складна розумова діяльність, яка здійснюється в ході вирішення вищезазваних завдань. Розвиток мислення перебуває у прямій залежності від організації професійного навчання.

Наші спостереження свідчать, що існуючі в професійному навчальному закладі засоби навчання мало сприяють інтелектуальному розвитку і творчому ставленню до навчання і праці. У свою чергу, розвиток

соціальних і пізнавальних мотивів, навчання раціональним прийомам вирішення фахових завдань дозволяє прискорити розумовий розвиток особистості, створити сприятливі умови для розвитку технічного і технологічного мислення. Розвиток цих типів мислення є одним з основних факторів, що забезпечують формування готовності курсантів до професійної діяльності. Перед нами стоїть також завдання виявлення специфіки індивідуальних особливостей мислення курсантів, рівня розвитку мислення, труднощів, що виникають у курсантів в процесі розумової діяльності. Запропонованій нами комплексний підхід до діагностики технічного і технологічного мислення з застосуванням методик визначення рівнів розвитку цих типів мислення, дозволить визначати готовність майбутніх офіцерів до професійної діяльності, організувати навчально-професійну діяльність з урахуванням рівня сформованості мислення курсантів і здійснити цілеспрямоване формування готовності до діяльності в особливих умовах.

Дослідження рівня розвитку технічного і технологічного мислення показало, що існуючий навчально-професійний процес в основному спрямований на формування виконавчих умінь і навичок. Формуванню загальних інтелектуальних умінь, технічного і технологічного мислення, тобто таких елементів готовності, котрі необхідні для успішного здійснення професійних функцій офіцерами технічного профілю, не приділяється достатньої уваги. Так, результати експерименту показали, що курсант повинен вміти створювати уявлення про проміжні стани механізмів, подумки уявляючи зміни в механізмі, курсант повинен раціонально підібрати необхідні операції, а також потрібне для їхнього виконання устаткування, оснащення та інструмент. З'ясування готовності курсантів до виконання професійних функцій з використанням запропонованих методик показує розходження між офіційно прийнятими оцінками та оцінками, отриманими в результаті дослідження. (Рис.1)

Таким чином, чітко помітна необхідність враховування завдання формування і розвитку технічного і технологічного мислення курсантів в організації навчально-професійного процесу підготовки.

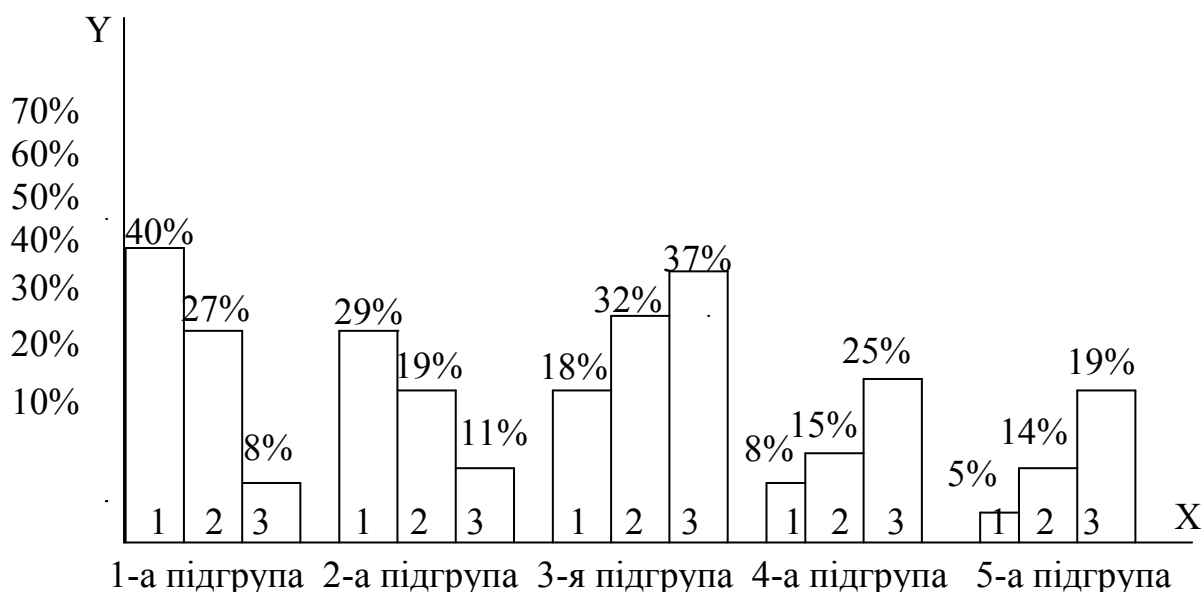
Показники результатів, отриманих за методикою визначення рівня розвитку технічного мислення.

Вісь Х – відсоток правильних відповідей на запитання за запропонованою методикою.

Вісь Y - традиційний (100 бальний) спосіб оцінювання.

1-а підгрупа-курсанти, які мають високий рівень розвитку технічного мислення. 2-а підгрупа- курсанти, які мають вищий ніж середній рівень розвитку технічного мислення. 3-я підгрупа- курсанти, які мають середній рівень розвитку технічного мислення. 4-а підгрупа- курсанти, які мають нижчий ніж середній рівень розвитку технічного мислення. 5-а підгрупа- курсанти, які мають низький рівень розвитку технічного мис-

лення.

Шпальти з індексом 1 - курсанти, які мають екзаменаційні бали «100-81», шпальти з індексом 2 - курсанти, які мають екзаменаційні бали «100-63», шпальти з індексом 3 - курсанти, які мають екзаменаційні бали «73-63».

Вище зазначене дозволяє нам говорити про те, що психологічне забезпечення готовності до професійної діяльності в процесі навчання - це значить мати підстави і можливості робити висновок про наявність не тільки сформованих уявлень з ряду тем і розділів навчальних предметів, але і засобів реалізації їх на практиці. Вирішення цієї нагальної проблеми вимагає забезпечити формування професійного мислення, саморегуляції мотиваційної сфери особистості, уміння актуалізувати минулий досвід і не тільки мати відповідні знання, але і застосувати їх щодо нових умов.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, потребують від майбутнього офіцера такої готовності до діяльності, яка б дозволила включитися в реальний службовий процес без додаткової підготовки з урахуванням нових соціальних і професійних вимог. Психологічне забезпечення готовності до професійної діяльності необхідно починати здійснювати безпосередньо в вищому військовому навчальному закладі, з урахуванням структури психологічної готовності спеціалістів певного профілю діяльності. При цьому необхідно, здійснюючи навчально-професійний процес, знайомити курсантів із психологічними особливостями їхньої майбутньої діяльності, визначати її позитивні і негативні

сторони. Важливими умовами є визначення відповідності схильностей і спроможностей курсантів характеру професії, удосконалювання професійно важливих якостей особистості, що дозволить забезпечити успішність їхньої майбутньої діяльності. Особливі умови праці в системі МВС висувають свої вимоги до професійної придатності фахівця. Так, нами планується розробити спеціальний комплексний підхід до психологічного забезпечення успішності службово - бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю внутрішніх військ, що включає визначення наступних факторів:

- передбачення суспільно кошовного результату праці;
- усвідомлення обов'язковості досягнення заданого результату;
- володіння зовнішніми й внутрішніми засобами діяльності;
- орієнтування в особистісних професійних відносинах;

У процесі професійного становлення виникають протиріччя між особистістю курсанта та зовнішніми умовами життєдіяльності, основними ж є протиріччя між властивостями, що сформувалися, та якостями і вимогами професійної діяльності в реальних умовах, які детермінують подальший її розвиток і висувають підвищені вимоги до психологічного забезпечення професійної діяльності офіцера технічного профілю внутрішніх військ МВС України.

З нашої точки зору психологічне забезпечення успішності службово-бойової діяльності офіцера внутрішніх військ – це ціль усього процесу професійного становлення фахівця, яка включає наступні компоненти:

1. Мотиваційні (інтерес до діяльності, потреба досягти успіху тощо.);
2. Пізнавальні (розуміння обов'язків, завдань, оцінку її значимості, знання засобів досягнення мети тощо.);
3. Емоційні (почуття відповідальності, упевненість в успіху тощо.);
4. Вольові (керування собою, зосередження на завданні тощо.).

Для визначень рівня розвитку кожного компонента нами пропонується застосовувати спеціальні апаратурні і психологічні методики, які є складовою розробленого нами комплексного підходу визначення особливостей професійного становлення особистості співробітника МВС.

Результати, які будуть отримані при застосуванні розробленого комплексного підходу дозволять здійснити цілеспрямоване формування особистості майбутнього офіцера до професійної діяльності, тобто буде розроблений комплекс тренінгів для формування:

- професійної спрямованості особистості, яка включає відношення до професії, прагнення та готовність до професійної діяльності, професійні ціннісні орієнтації і мотиви;
- професійної компетентності особистості, яка включає придбання техніко-технологічних, комунікативних, організаційно-управлінських знань, умінь і навичок, готовність до постійного підвищення кваліфіка-

ції, удосконалювання професійних функцій

– психічних процесів особистості, яка включають - волю, почуття сприйняття, пам'ять, мислення;

Висновки. Недостатня теоретична і методична розробленість даної проблеми, відсутність комплексного підходу до її дослідження не дозволяли досі подолати суперечність між засобами контролю якості підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах і підходами щодо визначення їхньої готовності до професійної діяльності в реальних умовах. Це підтверджує актуальність розробки і апробації відповідного комплексного підходу для психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю внутрішніх військ МВС України.

Вивчення мотиваційної сфери курсантів показує, що існуюча система навчання у вищих військових навчальних закладах не достатньо забезпечує умови для розвитку професійної мотивації. Професійне навчання не завжди веде до формування у курсантів мотивації, адекватної професійній діяльності. Отже, процес підготовки майбутнього офіцера повинен включати індивідуальний підхід у навчанні, з урахуванням як загальних мотивів, так і мотивів професійної діяльності. Необхідно розробляти методи, які дозволять здійснювати формування професійної мотивації офіцера, а також використовувати мотиви, які мають курсанти на початку професійного навчання.

Дослідження показали, що існуючий навчально-професійний процес в основному спрямований на формування виконавчих умінь і навичок. Формуванню загальних інтелектуальних умінь, технічного і технологічного мислення, тобто таких елементів готовності, котрі необхідні для успішного здійснення професійних функцій майбутніми офіцерами, не приділяється достатньої уваги. Практика свідчить, що психологічно готові до здійснення професійної діяльності не тільки курсанти, атестовані на «добре» і «відмінно», але також атестовані на «задовільно». Тому при організації психологічного забезпечення до службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів необхідно враховувати характер мотивації, рівень сформованості технічного і технологічного мислення, комунікативних та організаторських здібностей тощо.

Запропонований комплексний підхід до психологічного забезпечення особливостей професійного становлення майбутнього офіцера і формуванню його готовності до діяльності дозволить надалі прогнозувати успішність виконання ними професійних функцій в особливих умовах реальної службово- бойової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : [уче-

- бное пособие для вузов] / Бодров В. А. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.
2. Говоруха В. В. Морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України / В. В. Говоруха, О. О. Іллюк. – Х. : ВІ ВВ МВС України, 2000.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Зеер Э. Ф. – Екатеринбург, 1997. – 244 с.
4. Экстремальна психологія / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка – К. : ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.
5. Ломов Б.Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии / Ломов Б. Ф. – М. : Педагогика, 1991. – 296 с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / Маркова А. К. – М. : Гардарика, 1996. – 309 с.
7. Філіпчук Е. О., Ліщук М. Е. Оновлення технології навчання та контролю знань / Е. О. Філіпчук, М. Е. Ліщук // Проблеми вищої школи : наук.-метод.зб. – К. – 1994. – Вип.81. – С. 69–67.
8. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : [учебное пособие для вузов] / Шадриков В. Д. – М. : Логос, 1996. – 320 с.

УДК 159.9

Кучеренко С.М., кандидат психологічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Української інженерно-педагогічної академії

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧУЮЧИХ УСПІШНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

В статті розглядаються особливості проявів емоційних станів фахівців, котрі здійснюють діяльність в особливих умовах, розкриваються теоретично-методологічні передумови дослідження проблеми, уточнюються основні поняття, розглядаються результати конкретних теоретичних та емпіричних досліджень емоційних станів та фактори їх регуляції.

Ключові слова: емоційний стан, модальність, емоційна стійкість, регуляція, професійна діяльність.

В статье рассматриваются особенности проявлений эмоциональных состояний специалистов, осуществляющих деятельность в особых условиях, раскрываются теоретико-методологические предпосылки исследования проблемы, уточняются основные понятия, рассматриваются результаты конкретных теоретических и эмпирических исследований эмоциональных состояний и факторы их регуляции.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, модальность,